

“Бөтә донъя башкорттар королтайы”

- Башкорт халкының үсеш стратегияһы
йүнәлеш: башкорт теле.

Рус телле балаларға башкорт телен укытыу

Автор:
Шаһиев Фәнүр Фәнит улы,
Башкортостан,
Учалы районы, һәйтәк ауылы.

2019 йыл.

Рус телле балаларға башкорт телен укытыу проблемалары:

- 1) Программалар дәрәс төзөлмәгән.
- 2) Укытыу өсөн яңы сифатлы әсбаптар, методик кулланмалар, матур, сағыу китаптар юк.
- 3) Башкорт телен үстөрөү өсөн төрлө һөнәр эйәләрен йәлеп ителмәй.
- 4) Йәнһүрәттәрзе башкортса күп тәржемә ителмәй, ә улар дәрестә киң кулланылмай. Укытыусылар интернеттан эзләргә мәжбүрзәр.
- 5) Йәш үзенсәлектәрен иҫәпкә алмау.

- 6) Бер дәрестә күп һүззәр өйрәтеү. Дәрестә күп һүз өйрәтелмәһә лә, шул һүззәр менән һөйләмдәр төзөгәндә күп таныш булмаған һүззәр кулланыла. һөзөмтәлә күп һүз өйрәнеү килеп сыға. 3ур һәм катмарлы һөйләмдәр биреү. Өйрәнелгән һүззәрзә йыш кулланмау.
- 7) һүз- һүрәт- йәнһүрәт- фильм-йыр методын кулланмау.
- 8) Кызыкһындырыу юк. Талапсанлык юк. Шуға ла һөзөмтә юк.
- 9) Рус телле балаларға башкорт теленен кәрәге юк тип уйлау.
- 10) Укытыусылар күзлегенән генә түгел, укыусылар күзлегенән дә карарға кәрәк. Балаларға нимә кызык принцибын кулланмау.
- 11) Башкорт теле кабинеттарын электрон яктан йыһазландырылмаған.
- 12) Укытыусыларзы курстарза практик яктан өйрәтмәү.

Рус телле балаларға башкорт телен нисек укытырға?

- 1) Программаларзы үзгәртәргә. Стандарттар һәм юғары технологияларзы кулланырға.
- 2) Укытыу өсөн яңы сифатлы әсбаптар, методик кулланмалар сығарырға.
- 3) Башкорт телен үстәреү өсөн төрлө һөнәр эйәләрен йәлеп итергә, китап- әсбаптар сығарғанда уларға мөрәжәғәт итергә.

- 4) Йәнһүрәттәрҙе башкортса күп тәржемә итергә һәм уларҙы дәрестә киң кулланырға. Озвучкала төрлө тембрлы төрлө йәш кешеләрен йәлеп итергә. Балаларҙы йәлеп итергә. Дәрестә балалар үззәре озвучка эшләй ала. “Тамыр” студияһы менән тура бәйләнеш булдырырға. Укытыусылар интернеттан эзләп ултырмаһындар өсөн һәр тема буйынса лицензиялы “Тамыр” мультпакеттарын бирергә.
- 5) Йәш үзенсәлектәрен иҫәпкә алырға. Балалар баксаһында башларға кәрәк. Башланғыс синыфтар өсөн күберәк уйын формаһында үткәрәү.
- 6) Кызыклы балалар китаптарын сығарыу- уқырға этәргес бер көс. Рус һәм сит ил языусыларының кызыклы кыска әҫәрҙәрен башкортсаға тәржемә итеү.

- 7) Башкорт теле буйынса китаптарзы язырға профессорзар менән бер рәттән ябай практик укытыусыларзы ла йәлеп итергә. Сит телдәрзе өйрәнеү ысулдарын кулланырға. Туғандаш халыктарзың тәжрибәләре менән танышырға
- 8) Совет осоро китаптарын да өлөшләтә кулланыу. Ябай, кыска, фәһемле, мауыктырғыс әкиәттәр, балалар языусыларының әсәрзәрен кулланыу.
- 9) Иң йыш кулланылған 2000 һүззән торған рус-башкорт һүзлек төзөргә кәрәк. Шул һүзлекте 9 йыл дауамында өйрәнергә, ятларға, ә 9 синыфты тамамлағанда белергә тейештәр.
- 10) ГОСТ индереү: һәр класты тамамлағанда кәмендә нисә һүз белеү мотлак, ниндәй һөйләмдәр төзөй белергә тейеш. Көнөнә башкортса 1 һүз ятлау принцибы. Азнаһына 7 һүз, йылына 200 тирәһе килеп сыға. 9 синыфты тамамлағанда 2 мең тирәһе һүз байлығы булырға тейеш. һүзлек байлығы башкорт телендә аралашырлык була.

- 11) Кем күберәк башкортса һүз белә тигән ярыш ойошторорға: мизалдар тапшырырға 10, 50, 100, 500, 1000 һүз өсөн.
- 12) Күсәгилешле, эзмә- эзлекле барған Программа төзөргә.
- 13) Яңылышмаһам, башкорт телен үстереүгә Грант итеп 150 миллион һум бүленгән. Ул акса тәү сиратта башкорт телен үстерергә китергә тейеш: Программаларға, яңы әсбаптәргә, методик кулланмаларға, китаптарға, йәнһүрәттәргә.
- 14) Икенсе сит теле урынына мотлак рәүештә, икенсе дәүләт теле буларак азнаһына кәмендә 2 сәғәт башкорт телен укытырға.
- 15) Девиз: “Ябайзан- катмарлыға”, “һан менән түгел, сифат менән”. “Кызыклы һәм файзалы” принцибын кулланырға. һәр һүз, һәр һөйләм, һәр һүрәт тикшерелгән, урынлы, кызыклы, кәрәкле булырға тейеш. Дәрестәрзә үтелгән һүззәрзән генә һөйләмдәр төзөргә кәрәк, уларзы йыш кулланырға.

- 16) Төп эштән вақытлыса бушатып, эшлекле группа төзөп, башкорт теле эсбаптары өстөндә эшләргә һәм мәктәптәрзә, телде өйрәнергә теләүселәр араһында эксперементаль группаларзә тикшереп карарға.
- 17) Иң якшы теоретик, практик укытыусыларзың эштәрен киң таратыу, уларзы аксалата премия менән дәртләндерәү.
- 18) Укытыусыларзы курстарзә практик яктан өйрәтергә. Укытыу, белемде камилләштерәүзең алымдарын үзгәртеү.
- 19) Туған телен белмәгән башкорттарзы, сит өлкәләрзә йәшәгән башкорттарзы шул китап-эсбаптәр менән укытырға була.
- 20) Балалар баксалары өсөн башкорт әкиәттәре, йәнһүрәттәре, книжка-раскраскалар сығарырға. Башкорт өндәрен һәм беренсе башкорт һүззәрен өйрәнә башларға.